

Keresztury Dezső

EMLÉKEZÉSEIM

Szüülőföldröm

ARGUMENTUM KIADÓ
BUDAPEST, 1993

Zalaegerszeg, szülővárosom, akkor már egyértelműen a megye székhelye lett. Ezt a státust igazában csak száz évvel azelőtt kapta meg, amikor a régi „vár” helyén megépült a régi megyeháza; addig nemegyszer az alispán lakhelye szerint változott a megyeszékhely, egy ideig, Kerkápoly alispán korában, Kővágóórsön is volt.

A város legrégebb, s igazán műemléki értékű épülete a nagytemplom volt. A legendás veszprémi püspök, Padányi Bíró Márton építtette. Kintről elég dísztelen, két tornyú épület. Belső kiképzése a vidékies késő-barokk jegyeit viseli máig. Hatalmas freskók borították falait. Téres főhajója nagyméretű oltárral zárul, két oldalán kisebb mellék-kápolnák sorakoztak, ezekben, a mellékoltárok kiegészítőiként voltak a gyóntatószékek. Ott végeztük – már iskolás korunkban – a kötelező gyónást; a főhajót töltöttük meg a minden vasárnap, a nagymise előtt lefolyó diákmisén, a Takács tanár úr vezette énekkart követve mindnyájan fújtuk a Zsaskovszkiban – ez volt a diák-énekeskönyv – található énekeket. Úrnapján a templom előtti téren sorakozott föl a határjárók kis serege; ez a nagymise alatt, az úrfelmutatáskor kettős sortűzzel adott világi dísz is a templomban folyó szertartásnak. Az apát úr vezetésével onnan vonult az ünnepélyes egyházi körmenet a város melletti kis dombon elhelyezkedő Kálváriához, ahol a határjárók újra sortüzet lőttek; s miután a tömeg széteszlott, ők a tér másik oldalán, a Fő utca végén álló Slézinger vendéglőben itták meg az ünnepi áldomást.

Ez a határjárás volt egyébként az egyetlen, a város zivataros múltjára emlékeztető népszokás. A szombatról vasárnapra virradó egész éjjel folyamán egy három-négy főből álló, váltott legénységű csapat járta a várost egy furulyással és egy dobossal. A dallamhoz tartozó szövegre is emlékszem: „Sánc regiment, sánta kapitány, félre török, magyar elő, jön a vicispán”. A történetet, amelyre ez a verstöredék utalt, apám mesélte el. Eszerint a Bécs felé vonuló török főszereg egyik oldalvédő csapata körülvet-

te a gyenge kis erősséget, s a város lakói, hogy feltartóztassák őket, a szokásos cselhez folyamodtak. Roppant harcizajt vertek, s fáklyás, fegyveres kis csapatokban éjjel-nappal körüljárták a kis fészket, azt a hitet keltve az ellenségben, hogy erős védelemre készülnek, a török pedig, előírászerűen Bécs alá sietve, eltekintett az ostromtól. A határjárók, akik egyébként puszpáng csokrokat dugtak puskáik csövébe, egy zöld selyemzászlót is vittek magukkal. Ezt a törököktől zsákmányolták, szólt a legenda, amelyet Németh József múzeumigazgató tört szét, amikor bebizonyította, hogy azt a zászlót a nemesi fölkelés idején hímezték a város hölgyei „a fölkelés nemesség” zalai bandériuma számára.

Egyéb különös nevezetessége nem volt a városnak, hacsak az nem, hogy Péhm József akkor változtatta nevét Mindszentyre, amikor a város apátplébánosa lett. Az én személyes történetemben pedig az apámtól kapott egyetlen irtózatos pofon emléke fűződik a templomhoz. Strabancer koromban nagyon szerettem harangozni. A vasárnapi ünnepi istentiszteletre hívó nagy harangot egymagában helyezték el, a jobb oldali toronyban, s fent kellett megkondítani. A harang terének oldalain zsindeyes ablakok voltak, nyáron ezekből kettőt-kettőt kiakasztottak. Amikor az a kötélen én csüggeszkedtem, a magasba rántott, kitekinthettem a főtérré, s egy alkalommal nem tudtam ellenállni a kísértésnek, s ki is lendültem a nyitott ablakon. Apám irodája a városház első emeletén éppen a templommal átellenben volt. Akkor már annyi munka halmozódott rá, hogy a vasárnap délelőttöt is bent töltötte hivatalában. Meglátta tehát, hogy egy gyerek esztelenkedik a harangkötélen a templomtorony körülbelül 75 méteres magasságában. Leküldte altisztjét, hogy fogja fölön, s vigye fel hozzá azt a gyereket. Amikor az altiszt engem állított elő – azt hiszem ijedtében is – akkora pofont adott, hogy csaknem elestem.

ELŐSZÓ

ÚTON, NEHÉZ MÉLTÓSÁGGAL

Keresztury József 1870-1918

A Bodroghy familia

Az öreg Bodroghy Gábor – mikor halála óráját érezte – maga köré gyűjtötte leányait.

Mit adott volna ő érette, ha nem csak leányait, hanem fiait is maga köré gyűjtötte volna, mint egy haldokló Jákob és rájuk hagyhatta volna a Bodroghy familia nagy tradícióit!

Végig nézett hat leányán és halványuló ajkai körül valami keserű mosoly féle rebent meg. Mintha azt akarta volna mondani: „Aztán a ti kezetekbe tegyem le most a Bodroghy-vér dicsőségét, virtusait, szűzi tisztaságát? Miért is nem él az a két fiú!”

Az a két fiú pedig éppen a Bodroghy-vér virtusától pusztult el és pedig nem is dicső, nemes halállal: a harcmezőn vagy a gyöpön, hanem egészen közönséges, sőt talán ennél is rosszabb halállal: az egyik agylágyulásban, a másik tüdőgümőkórban. Még azt sem mentette meg őket, hogy dr. Kajdacsyval nagyon sűrű levelezésben állottak.

Haj, mi lett volna azokból a fiúkból, ha kiállják a kúrát! – szokta mondogatni Bodroghy Gábor; aki utolsó férfi óre volt a Bodroghy-vér tisztaságának. Az után már a hat lány következett.

- Nincs bennetek egy gyöngye férfiravaló virtus sem. Csendesek vagytok nagyon. A Bodroghy-vér szilaj.

- Szokta mondani az öreg, mikor a familia virtusának, tradícióinak leendő őreinek végigtekintett.

Ezt gondolhatta ott halálos ágyán is, mikor végignézett a síró Bodroghy-lányokon.

Úgy látszott: sokat küszködött magával, szóljon-e nekik valamit, utoljára vagy csak szó nélkül forduljon a fal felé s úgy hagyja itt az árnyék világát? Végre még is megszólalt:

- Azt hiszem látjátok, hogy a paripa fölkanatározottan vár, hogy őseim közé lovagoljak.

A Bodroghy lányok sápadtan néztek körül, aztán meg egymásra, hogy micsoda fölkanatározott paripáról beszél az öreg? Nem értették a familia nyelvét. A Bodroghy familia férfi tagjai tudniillik nem haltak meg, hanem őseikhez lovagoltak. De hát mit ért mindehhez egy leány? A haldokló jól látta, hogy nem értik ezt a gyönyörű nemesi trópuszt; hanem azért csak tovább folytatta:

- Ti maradtok itt egyedül, támasz nélkül, ti szegény támaszra szorultak. Nagy örökséget nem hagyok rátok de annál dicsőbb, fényesebb nevet és szűztiszta nemesi vért. Ezt őrizzétek meg! Ez a kastély a névvel összeforrt ősi klenodium; senki, semmi kedvéért el ne hagyjátok. Ha összeomlik, veletek omoljék össze! Értettétek!

A hat leány jámbor főhajtással jelentette, hogy mindent megértettek.

Az öreg Bodroghy keserű mosolylyal nézett rájuk sokáig, hol az egyiket, hol a másikat kémlelve, hogy talán valamelyikből kipattan az ősi virtus, amit ő eddig hiába keresett bennük. Rájuk meresztette azután erősen azokat a jegesedő sasszemeket, mintha csak azt akarta volna nekik dörögni:

- Fenét értettétek! dehogy értettétek. Hosszú haj; rövid ész. Bezárjátok majd a dicső Bodroghy-familia mögött a kaput valami éktelen számársággal. De akkor azután ne találkozzam ám veletek a másvilágon! Egyszerre nagyot vetett magán, mintha bosszúságában a fal felé akart volna fordulni; pedig voltaképpen akkor szállott el lelke a Bodroghy-ősökhöz.

A lányok sokáig ültek ott szótlantul. Végre az egyiknek eszébe jutott, hogy hallgatódzék édes apja fölött. Reszkető ajakkal konstata, hogy a Bodroghy familiából az utolsó férfiszív megszünt dobogni.

A hat Bodroghy-lány hozzálatott a temetési készülétekhez. Rendeztek olyan fényes temetést, hogy olyat még nem igen látott a környék. Belekerült néhány ezer forintba a nagy gyászpompa.

Mikor aztán hetedhétországra szóló pompával eltemették az utolsó férfiszarjat, akkor kezdték csak vizsgálni a hagyatékot. A temetési vállalkozó benyújtotta a rengeteg számlát, tehát meg kellett nézni a familiáris kasszát, hogy lehet-e fizetni? Hát ott bizony a pénznek semmi nyoma sem volt, hanem találtak ott egy gondos kaligrafiával írt listát a Bodroghy familia váltóiról.

A hat Bodroghy-lány látta, hogy itt a hagyaték rendezéséhez nem elég az asszonyi ész; ide fiskális kell.

Megbízta az egyiket a fiskálist.

A hagyatéki ügy lebonyolítása csak annyiban nem ütközött különös nehézségekbe, hogy a Bodroghy-lányok már hajadoni állapotuk dacára is mind nagykorúak voltak.

Az ügyvéd lelkiismeretesen átvizsgálván az iratokat és a telekkönyvet, kijelentette, hogy a teher felülülván a birtok felének értékét, legjobb lesz a birtokot szabadkézből áruba bocsátani. Sőt az ügyvéd úgy hitte, hogy ha esetleg a kastélyt sikerül abszolút-értékben értékesíteni: a földeket meg lehet menteni.

- A kastélyt? Mit gondol ügyvéd úr?! sipította egyhangú indignációval a Bodroghy familia.

Az ügyvéd vállat vont és várt még néhány hétig. Majd addig a familia kissé beletörődik a helyzetbe; gondolta magában.

Néhány hét múlva aztán nagy örömmel rontott a Bodroghy lányok közé.

- Nagysádtoknak rendkívül nagy szerencsájök van. Járásbírónk fölterjesztést tett a miniszterhez, hogy a Bodroghy kastély nagyon alkalmas volna állandó hivatalos helyiségül; ajánlotta annak örökáron való megszerzését; mivel a bérleti viszonyok, itt Bodroghfalván nagyon kedvezőtlenek. A miniszter úr már írt is a járásbírónak, hogy lépjen érintkezésbe Nagysádtokkal. A járásbíró – mivel tudja, hogy meghatalmazott ügyvédjök vagyok – engem keresett meg s én megígértem, hogy a dolgot szívesen közvetíteni fogom. Összeírtam a tartozásokat; ezek kitesznek váltó és jelzálog kölcsönökben összesen huszonötezer forintot. Nagyon hiszem, hogy ennyit szívesen ad majd a miniszter is, mivel a hivatalnokok is mind kapnának itt kényelmes lakást. A birtok teljesen tisztán megmaradna a fundus instruktussal együtt; csupán csak Nagysádtoknak kellene átköltözni a volt tiszt lakásba.

Tehát ha parancsolják.

- Ugyan kérem! – szólt megdöbbenően a legidősebb Bodroghy-lány. – Csak nem képzeli, hogy mi, a Bodroghy familia, gazdatiszti lakásba menjünk lakni. Dicső apánk, a Bodroghy-familia utolsó férfi sarja, megfordulna sírjában.

- De kérem Nagysád – replikázott az ügyvéd - a familia érdeke, büszkesége éppen azt kívánná, hogy existenciájök biztosítva legyen. Ezt pedig csak is e kedvező alkalom felhasználásával lehet elérni.

- Nem ügyvéd úr, mi ez ősi kastélytól nem válhatunk meg. Apánknak ez volt az utolsó akarata is, hogy ez, ha összeomlik is, a mi fejünk fölött omoljék össze. Szólt egész határozottan a legkisebb Bodroghy-lány s ezzel az alku a miniszter és a Bodroghy-familia között el volt ütve.

Az ügyvéd haraggal távozott, félóra múlva már ott volt a levele, hogy neki már temérdek desperátus ügye volt, de a lebonyolításukon munkálójózan ész elé olyan érthetetlen akadályt soha nem gördítettek, mint a Bodroghy-ügyek rendezésében. Bármennyire respektálja is önagyságaik hagyományos ragaszkodását az ősi kastélyhoz, a tisztán gondolkozó ész nem áldozza föl annak. A bizalmat nagyon köszöni, de azt kénytelen visszaadni, mivel észnélküliségekbe nem mehet bele még pénzért sem.

A Bodroghy-lányok mégis jól megértették atyjök akarátát, a Bodroghy familiai utolsó férfi sarjadéka nyugodtan szállhatott le a paripájáról ősei között: az ősi klenodium mentve lesz.

A Bodroghy-lányok most már ügyvédet sem fogadtak, hanem az ősi birtokot parcelláltatták és eladogatták szépen, apránként maguk a módosabb parasztnak. A vételárból kifizették a huszonötezer forint passivát és maradt is még néhány ezer

forintjuk, meg - ami fő! megmaradt az ősi kastély; a dicső napokat látott hatalmas családi klenodium.

Míg a megmaradt néhány ezer forintból tartott, addig nem volt semmi baj.

Mikor az elfogyott, akkor lassankint piacra kerültek az értékes bútordarabok, képek, fegyverek. De azért a familia ősi nyugalmát, boldogságát nem zavarta semmi. Csupán csak egy olyan dolog történt, ami fölháborította a familia szűztiszta vért, s amire valószínűleg Bodroghy Gábor uram is megfordult sírjában.

Az történet tudniillik, hogy a hat lány közül az egyiket: Bodroghy Justiciát megkérte a szomszédos gróf urodalmi vadásza – s ez nem vonakodott.

A Bodroghy lányok egymás után rohantak rá:

- Apánk megfordul sírjában.

- Megtagadod a Bodroghy vért.

- Juszti, én kiátkozlak.

- Bodroghy Juszti egy vadászhoz? Pfüj!

- Bezáródik előttem örökre az ősi kastély.

De Bodroghy Jusztin mind ezek a rettenetes fenyegetések nem fogtak; követte szívét, hozzáment a vadászhoz.

A Bodroghy-lányok az esküvő napján elzárkóztak az ősi kastélyba és hallani sem akartak a kívül történőkről. Szórták az átkot a vértagadó testvérré.

A világ azonban sem föl nem fordult, sem meg nem állott.

A Bodroghy-kastély fölött sem haladt el nyomtalanul az idő. Omlott, pusztult. Fala, teteje hámlott, dobálta le magáról a megkorhadrt részeket. A bútorok és értékesebb holmik is elvándoroltak. A szél kisérteties melódiával barangolta be az üres termeket. Nem volt neki mesterség bejutni; minden ablakfüökon kényelmesen beszívölthetett; tüveg nem állott az útjában sehol. Csakis a földszint egyik szobájának ablakain talált ellenállásra, ott laktak a Bodroghy-lányok, összekuporodva a hidegben. Ennek az egy szobájának ablakai védve voltak... kovászos papírral és rongyokkal.

Ide küldözte az egy-egy hétre való élelmi szereket a kiátkozott Bodroghy-lány, a vadászné. Ide küldözték alamizsnájukat a szép emberbaráti titokzatossággal a község és vidék uricsaládjai.

Hanem azért a vén Bodroghy nyugodtan alhatott sírjában. Öt Bodroghy lány ott pusztult el az ősi kastélylyal.

Bogáthy Pista derék fiu volt nagyon, de azok közé a szerencsétlen flótások közé tartozott, akik az előttük röpködő sült galambra sem mernek száját tátani.

Mikor az érettségi vizsgálatot letette conscolárisai váltig biztatták, hogy menjen föl velök Pestre. Ne törődjék vele, hogy szegény.

Akad ott a szegény legénynek is mód a megélhetésre, kivált, ha különben csinos, szemre való.

Bogáthy Pista nem bizott sem magában, se a szerencséiben. Itthon maradt. Beállott valamelyik kis városban diurnistának. Körmölt, kópiázott reggeltől napestig, teljesen beleélve egytuttal magát a koplalás művészetébe. Így telt el 15 év.

Tanulótársai kik az érettségi vizsgálat letétele után az egyetemre mentek, majdnem mindnyájan önálló emberekké lettek. Egyik ügyvéd, másik orvos, a harmadik mérnök és így tovább.

Végzetlen keserű érzelem szállotta meg szívét. Láta, hogy így nincs jövője, hogy így nem maradhat; diurnista nem lehet egész életében. Ehhez a nyomorúsághoz fölösleges volt az érettségi bizonyítvány megszerzése. Ezt elérhette volna 1-2 így, úgy végzett osztálylyal is. Elhatározta magában, hogy kilép az élet küzdőterére; fölmege Budapestre s beiratkozik az egyetemre. Hajlama az orvosi pályára volt.

A legközelebbi tanév elején csakugyan föl is ment csakúgy kopottan, a hogy a diurnumából teltett. Csüggeteg képpel ment végig a nyüzsgő város embertömegtől rajzó utcáin: lelkét megfektette a gond, hogy mit csinál? mi lett vele? ebben a rengeteg városban, hol egymásra se nézve, egymást föl sem véve rohannak ide s tova az önző emberek.

Elment a corzóra s annak karfájára támaszkodva, elmerengett a futó folyam csobogó hullámain. Mintha idegborzongató szavakat beszéltek volna hozzá azok a habok. Hogy menjen, fusson onnan, mentül messzebb! Nem jó őket nézni olyan erős merengéssel, olyan odatapadt lélekkel az olyan embernek, akinek sápadt a

képe, felhős a homloka s elborult a két szeme világa. Csak menjen, csak fusson! Szelleme járnak ott a víz fölött: titkosan suttogó, a lázas homlokot hűvösen cirógató szelleme, akik mondanak édes regéket, lelkét elaltató, gondolatfogó meséket arról a csendes birodalomról, hol olyan édes az álom, olyan nyugodt a szív. Fusson, fusson azoktól a bűbájos tündérektől.

Bogáthy tán nem értette a futó habok beszédét, vagy ha értette is, tán bizott magában, hogy meg bir küzdeni azokkal a tündérekkel.

Amint ott a Duna hullámain merengett, egyszerre valaki a vállára tette kezét.

Servus, Pista! ... Na, ne nézz olyan mereven!

Nem ismersz rám? Hajnal Ede vagyok.

Servus, Ede!

A két jó barát egymás karjába omlott.

Hajnal Ede is egyike volt a conscolárisoknak, akik annak idején Bogáthy Pistát oly erősen biztatták, hogy jöjjön Budapestre, tanulmányainak folytatására. Ő is végzett ember volt; gazdagon nőstül s mint mérnök, egy vasutvonal fölállításánál dolgozott vállalkozótársul.

Mikor a viszontlátás örömeinek első pillanatai elmúltak, Hajnal Ede szánakozva nézett végig barátjának kopott öltözetén.

Na, igazán örülök, hogy följöttél Pestre. Halálos vétek lett volna ilyen szép tehetőségnek nyomtalanul elveszni. De mondd csak: van valami kilátásod?

Édes barátom! absolute semmi.

Az nem baj. Csinos fiu vagy s hozzá még elég szellemes is. Az ilyen embernek nem kell attól tartania hogy itt nem existálhat. Tudom én ezt magamról. Én is jó részt magamra voltam utalva. Szüleim csak szűken adták a segélyt. De hát segitettem a dolgon. Tudod pajtás; egy kis feltűnés, hogy észrevegyenek, eroberung, hogy megszeressenek, a többi már magától jó. Úgy éltem én, komám, egyetemi életem alatt, mint a hal a vízben. Neked is megadom a tanácsot. Csak a szerint tégy, akkor ne félj, nem szenvedsz szükséget. Hanem most mindennek előtt jöjj velem egy ruhásboltba! Felöltöztetek, hogy többet mutass.

A két barát sietve ment a Kerepesi-ut felé.

Félóra mulva már teljes parádéba volt a fővárosi ujonc.

Hajnal Ede ekkor így szólt hozzá:

- Most jól figyelj édes Pistám! Itt van nézd, adok 50 frtot. Bérelj magadnak szobát, s minden idődet sétára fordítsd. Sétálj a corzón, az Erzsébet-téren, a városligetben, a Stefánia-uton, ahol éppen kedved tartja. Kisérd szorgos figyelemmel a sétáló nőket, különösen azokat, kiket férjeseknek és gazdagoknak nézesz külső megjelenésük után ítélve. Mindeniknek nézz erősen, de nyájas tekintettel a szemébe. Amelyik kissé mosolyg s a közben melletted elhaladva szempilláit kissé lehunyja, ha elkerülöd, okvetlenül visszafordulj. El fogja ejteni zsebkendőjét, vagy legyezőjét, vagy kesztyűjét. Te gyors udvariassággal fölkapod, hozzá viszed, s nyájas mosoly

kiséretében átadod neki. Ha ő is nyájas mosolylyal fogadja szivességedet, akkor megjelenisz ugyanott másnap s ha ismétlődik a bizalmas kihívás, harmad nap is. Ekkor már bemutathatod magadat s ajánlkozzál társául! Értetted? A többi már magától következik. Nos, hát csak ehhez tartsd magad! Én most elutazom a délutáni vonattal a vasutépítési vállalatom vezetésére s csak két vagy három hónap mulva térek vissza. Meglátom hogy addig mire mészsz! Servus! Isten veled!

Jó szerencsét!

Megcsókolták egymást s elváltak.

* * *

Körül-belül harmadfél hónap eltelte után Bogáthy Pista ezüstgombos sétatálcáját gyors ütembe forgatva vigan füttyörészgetve sietett végig a Váci-utcán. Ruhája a legdrágábbak, legelegánsabbak közül való volt. Mellénye gomblyukában vastag aranylánc, két kezén csillogó drágaköves aranygyűrűk ékeskedtek.

Siettében gyenge ütést kapott vállára.

- Servus Pista!

- Servus Ede.

A két barát újra ölekezett. Hajnal Ede egész gyönyörrel nézte barátjának elegáns külsejét.

- Nos? Szót fogadtál ugy-e? Ugy-e használt a tanácsom?

- Minden a lehető legpompásabban sikerült kedves barátom. Síromig lekötelezted vagyok. Örök hálámra vagy érdemes. Teljesen gondtalan életem van. Beratkoztam az egyetemre is. Pompás szállást tartok. Gyöngy-napokat élek. Tudod: a kicsike valóságos angyal. Észbontó szépség és egyetemi műnyelven: „splendirt”. Jó, hogy találkoztam veled. Épen hozzá megyek.

Velem kell jönnöd!

- De mit gondolsz Pista? Az lehetetlen. Megsértenéd, roppantul megsértenéd.

- Ne félj! Te végre is egyetlen barátom, a legnagyobb jótevőm vagy; téged okvetlenül ismernie kell.

- Ám legyen menjünk hát!

A két jóbarát karon fogva ment végig a Váci utcán s annak végén egy emeletes ház kapuja előtt megállottak.

Bogáthy így szólt:

- Itt lakik ő, kedves barátom.

Hajnal Ede megütődve nézett Bogáthyra.

- Én is itt lakom.

- Annál jobb kedves barátom, legalább te is bemutathatsz engem kedves nődek.

- Igazad van. Talán éppen szomszédságban lakik!

Hol van a lakosztálya?

- I. emelet 1. ajtó.

Hajnal Ede hátratántorodott. Arca halotthalványnya lett.

- Szerencsétlen! - nyögte reszketeg ajakkal.

Azután dült arccal, örületes rohanással futott föl a lépcsőn, hátra se nézve.

Bogáthy megrettenve és mély részvétellel nézett barátja után. Azután elsieltett. Sejtette felindulása okát.

Másnap az egyetemi portás egy levelet adott át Bogáthynek, amelyben 100 forint volt a következő sorok kíséretében:

„Kedves Barátom! Rettentően megjártam, iszonyuan bűnhődtem a tanácsért, mit más rovására adtam neked. Egyetlen baráti óhajom, hogy rögtön hagyd el Budapestet és menj Kolozsvárra. Az utiköltséget mellékelem. Barátod: Hajnal Ede.”

Haraszthy Lacit föl vitték a veszprémi gymnasiumba, mivel a nagybátyja: Haraszthy Boldizsár azt tartotta, hogy nem nőhet föl a diák igazi virtusban, ha csak a veszprémi pompás, egészséges bakonyi levegővel egy pár esztendeig nem táplálkozik. Mert hát a Mátra levegője csak suvix a Bakonyéhoz képest.

Haraszthy Boldizsárra pedig hallgatni kellett a családi tanácsban, mivel hogy agglegény volt és huszezer hold birtok nézett ki utána.

Mikor a kis Lacika a csákányi iskolában mért tudományokat mind fölemész-tette, akkor az édes apja: Haraszthy Pál, egybehívta familiáris sessióra a család nagykorú tagjait és kijelentette, hogy a legközelebbi esztendő fordulópontot képez Lacika életében, mivel hogy gymnasiumba kell vinni. Erre nézve kéri a családta-gok véleményét.

Rendkívül élénk pädagogiai vita fejlődött ki erre a családtagok között, mert a Haraszthyak mind született pädagogusok voltak.

Keszthely, Kanizsa, Kaposvár körül forgott a vita s bizony mondom; nem esett volna minden tanulság nélkül, ha az egyes gymnasiumok tanári testületének tagjai úgy egereken végig hallgathatták volna a vitát, mely az egyes intézetek előnyeit, hátrányait nagy és fontos pädagogiai elvek színvonaláról bírálta.

Az öreg Haraszthy Boldizsár csak hallgatott és nagyokat szippantott ősi tajtékpí-pájából, mintha a vita őt egy cseppet sem érdekelné. Hanem aztán mikor végre a családi tanács főleg az egészségi szempontok mérlegelésével Nagy-Kanizsa mellett megresztált, - akkor az öreg nagyot köhintett és azt mondta:

- Na hát pedig nem megy Nagy-Kanizsára!

- Hát hová? - kérdezték mind egyhatású bámulattal.

- Hová? Hát Veszprémbe. Ha már egészségről van szó, akkor én azt mondom, hogy a bakonyi levegőnek nincs párja. Kicsit goromba, különösen télen, de egészséges, edző. Aki kiállja, abból lesz ember. A veszprémi kő vasat nevel. Én pedig azt akarom, hogy ebből a Laci gyerekből vasember váljék. Ez az én akaratom.

Az öreg Haraszthy Bódi olyan ember volt, hogy mikor valamire azt mondta: „ez az én akaratom” - és még valaki mást akart, akkor minden további meddő vita ki-zárásával nyomban ütött. Ököllet, vagy pipaszárral, ahogy a helyzet magával hozta.

A familiáris sessio meg is hajolt előtte nagy tisztelettel.

Hát jól van, elviszik a kis Lacikát Veszprémbe. Bódi bácsi is ott nevelkedett. Legyen belőle is olyan derék tagbaszakadt ember.

El is vitték.

Meg is hozták.

Nagy örömmel vitte a kis diák az eminens bizonyítványt Bódi bácsihoz, mivel hogy a bucsuzáskor kis kocsí, pony ló forgott szóban ha...

E mögött a „ha” mögött semmi más föltétel nem lappanghatott, mint csupán az eminens bizonyítvány.

Nos hát ez megvan.

A kis Laci önérzetesen nyújtotta át Bódi bátyjának a bizonyítványt.

Az öreg csak belepillantott a bizonyítványba, aztán félretette és magához vonta Lacikát.

- Na hadd lássalak. Fogott-e rajtad az a pompás bakonyi levegő? Egy kicsit pápistaszinben vagy. Nekem majd kicsattant a képem, mikor az első esztendőben, mint végzett patvaristát, hazahoztak. Játszottál-e métást a gulyadombon? Viselte-tek-e törökháborút a Táborálláson? Voltak-e parittyá háborúk? Hát vasárnap dél-utánonként csatáztatok-e a vásárálláson az inasokkal? He? Na beszélj hát, kutya meg a lánc! Látod ezt a sebhelyet itt a homlokom balfelén. Ezt egy parittyahábo-rúban kaptam. Büszkébb voltam rá, mint a katona érdemjelére. Neked még nincs ugy-e ilyen? Na majd lesz. Bizonyosan lesz, ha igazi Haraszthy vér buzog ereidben. De én nagyon félek, hogy szegény öreg apádra: a híres Haraszthy Lászlóra ütöttél. Az is ilyen gyöngéhúsú, nyápic gyerek volt; mindig tanult, mindig olvasott; hu-szonnégy éves korában már olyan beszédeket tartott a vármegyén, hogy élemedett, okos embereknek megállt a szeme szája. De mit használt, ha 30 éves korában már eltemettük. Örökké a könyveket bujta, azok mérgezték meg egészségét, azok ölték meg. Mentül többebb sebhelyet édes kis fiam és mentül kevesebb eminenciát!

Mindezekből Haraszthy Lacika megértette, hogy ő erősen mögötte marad an-nak a familiái virtusnak, amit az iskolai könyvek nem tárgyalnak, hanem aminek benne kell lenni a vérben, a meg nem romlott Haraszthy erekben.

Haraszthy Boldizsár a legközelebb tartott familiáris session ki is fejezte aggo-dalmát, hogy ő nagyon kevésbé bízik a Laci gyerekekben. Hazahozta a sok ebadta eminenciát, de azokról a dolgokról, amik a tulajdonképpeni virtust adják, hallgat, nem tud semmit. Végre egészen mérgesen fordult Haraszthy Pálhoz:

- Csak nem akarod elpusztítani ezt az egyetlen fiadat? Talán kivesszen a Haraszthy név? Erős, egészséges ivadékra van szükségünk. Inkább liggjen, loggjon az osztályokban; csak ússza át imigy, amugy a gymnasiumot, de legyen benne igazi Haraszthy virtus. Ez az én akaratom.

A következő esztendőben azután Haraszthy Pali nem merte hazavinni Lacinak eminens bizonyítványát, hanem elpanaszolván ügyét baját az osztályfőnöknek, ez

nagyot kacagott Bódi bácsi ősi virtus szeretetén, állított ki egy külön bizonyítványt a Bódi bácsi gusztsusa szerint csupa sulficiensekkel; „ad notandum” pedig oda írta, hogy ezen feltűnő hanyatlás oka a folytonos parittyá és gerundium háborukban van.

Mikor ezt a bizonyítványt Haraszthy Boldizsár átolvasta, el kezdett kacagni, hogy csak úgy hullottak két szeméből a könnyecsek. Magához ölelte ragyogó arccal a legifjabb Haraszthyt, mint egy agg Simeon, aki látta az Üdvözítőt.

- Aztán hol csatáztatok, te kópé? Tudod, mi hogyan kerítettünk az én diák koromban? Egyik csapat végig húzódott a temető hegyen, a másik csapat a Jeruzsálemhegyen, aztán a Kupa völgyön átszökdelve, a Gulya dombon elül hátul parittyatűzbe fogtuk az ellenséget: az inas sereget. Sokszor elkergettük őket a zsidócsárdáig is, át a pápai országutnak. Hahaha! hogy futottak a gyáva kölykek! Na, mondd el, ti hogyan újtátok az ellenséget? Kaptál-e sebet? Nem látom nyomát a csatáknak.

- Te valóságos Achilles vagy, nem fog rajtad a kő. Na beszélj! Mondd el a legutolsó csatákat! Bizonyítványosztás után, hol lestek rátok az inasok? Hogyan ütköztetek meg? Hah, ilyenkor iszonyu elszántan harcol a diák, mikor már kezében van a bizonyítvány! Hány verte be a fejét? Hát a kurátort megcsaptátok-e utójára tisztességesen? Mi azt a puskaporosdombon szoktuk végezni. Oda csaltuk ki szivarral, likőrrel. Hanem aztán jaj volt neki, mikor jöltartottuk. Na mondd el az egészet!

Mikor aztán a sok kérdéstől szóhoz juthatott a Haraszthy csemete, elmondta azokat a bámulatatos virtusságokat, amiket már előre betanult az apjától olyan szorgalmasan és hálás kötelességgel, mintha csak gratulációt tanult volna be a Bódi bácsi nevenapjára.

Haraszthy Boldizsár majd fölfalta örömeiben a virtuos kópét. Mindjárt konstata, hogy most már sokkal virulóbb színben van; csakúgy duzzad az erőtől.

Így örvendeztette meg Haraszthy Laci minden esztendőben egy-egy külön bizonyítvánnyal Bódi bátyját. Csak az érettségi bizonyítványt nem lehetett dupla kiadásban megszerezni; az igazin pedig Haraszthy Laci praematurus volt. Végre is nem tehetett mást, megmutatta, Bódi bácsinak az igazit. Ez nem szólt rá semmit, csak mosolygott.

Mikor aztán Laci apjával találkozott négyszem közre fogta:

- Te Pali, mennyibe került neked a Laci maturusa?

Haraszthy Pál nagyot nézett.

- Mit gondol Bódi bácsi! Vége van már annak a régi jó világnak. Nem lehet má már pénzzel érettségi bizonyítványt venni.

- Ejnye Pali öcsém, engem csak nem akarsz lóvá tenni. Örökké lehet, míg pénz és ember lesz. Na, mondd meg csak igazán!

Haraszthy Pál kénytelen volt gyöngye kétezer forinttal megterhelni a lelkiismeretét, amennyivel aztán Bódi bácsi nyomban megkönnyítette a saját bugyellárisát

Pályaválasztásra kerülve a dolog. Haraszthy Boldizsár oktatásra fogta Lacit:

- Azt hallottam apádtól édes fiam, hogy technikus akarsz lenni. Ez egy kissé ostoba gondolat. Azokat agyonkínózzák munkával. Légy jogász! Ez is csak azért, hogy „tessék lássék”. Mulass, lumpolj Pesten 3-4 esztendeig, aztán jöjj haza, ha jól kimulattad magadat. Én is így tettem és mondhatom neked: egészségemre vált. Azok, akik nem úgy tettek, mint én, mind meghaltak; én – hála Isten – most is élek. Ezt a módot ajánlom neked is.

Haraszthy Laci azután el is ment Pestre, de nem a jogra, hanem a technikára. Csak Haraszthy Boldizsár előtt volt ő jogász, az ősi virtus fentartója.

Mikor mint végzett technikus hazament, Bódi bácsi nagyon gyöngékedő állapotban volt. Egészen közel inté magához Haraszthy Lacit s gyöngye hangon kérdezte:

- Tettél le valami vizsgát a jogból?

- Nem én Bódi bácsi.

Patent gyerek vagy. Mintha csak magamat látnám benned. Most már én mi ördögöt is keresnek ezen a földön. Majd elvégzed helyettem, amit el nem végeztem, ugy-e?

Laci intett a fejével.

- Megházasodjál, azt megmondom. A Haraszthy familiának nem szabad kipszultni. Hanem te Laci, megállj, gyer csak közelebb!

A gyöngye öreg ragyogó, ravasz kárpál vonta még közelebb Laci öccsét és egy haldokló vén kópé utolsó gyönyörével súgta a fülébe:

- Csináld meg még azt a kópéságot, amit még eddig egy Haraszthy sem csinált meg: úgy szöktesd meg a feleségedet! Megteszed?

Haraszthy Laci intett a fejével.

Az öreg átölelte, átszellemült arccal megcsókolta és --- meghalt.

Egy hírhullám Budapesten

„Wilt Mária meghalt!” evvel a hírrel lepték meg a fővárost az esti lapok. Horváth, Rákossy, Légrády, Csávolszky, Falk Miksa lélekszakadva futnak a központba (Fülöp is neki iramodik, de azt visszakergetik), hogy telefon útján interwiewolják meg a bécsi levelezőket: hogy van? mint van?

Egy-egy belmunkatárs az expresszen Bécsbe utazik.

A táviró tisztiek megduplázott számban egész éjjel dolgoznak; a hírlapok megbizottjai velük virrasztanak, aranygyapjuként őrizi mindegyik a maga táviratát. A vezető sodronyok átmelegedtek a folytonos áramtól.

Másnap van riadalom. Az „Egyetértés” három egész hasábon foglalkozik az öngyilkos opera énekesnő esetével és hiteles források alapján bebizonyított ténynek proclamálja, hogy az öngyilkos örült volt, s örültségében követte el tettét.

A Pesti Hírlap megbízható titkos forrásból tudja, hogy a nagy művésznőt szerelmi csalódása vitte az öngyilkosságba, hisz lám, az utolsó percében is dr. W-vel sétált.

A Budapesti Hírlap meg már egész határozottsággal meri állítani, hogy Wilt Mária kapzsi rokonainak esett áldozatul, kik erővel rá akarták bizonyítani, hogy örült, holott szakavatott emberek véleménye szerint teljesen épeszű volt.

A Magyar Hírlap megcáfolja a hírt, mintha Wilt Mária a fatalis ház udvarán halála előtt dr. W-vel sétált volna. Tettének okát nem lehet pontosan tudni. Vézercikkben emlékezik meg a nagy művésznő még nagyobb érdemeiről, s egyszerűsmind leszidja Zichy-t, az ópera intendánsát.

Beavatott körökben emlegetik, hogy Fülöp búskomorságba esik, mivelhogy a lapja még csak elsején jelenik meg, mikorra az egész dolog már el fog évtülni.

A Kis Ujság legújabb értesülések szerint megrajzoltatja a tragicum színhelyét, amint a művésznő a szivtelenül kemény kövezeten vérebe fetreng. A Neues Politisches Volksblatt fába metszeti a művésznő legújabb és legsikerültebb fényké-

pét, - mint Norma — amely Calderoni kirakatában az öngyilkosság után 15 perccel már látható volt.

A hatás nem is maradt el.

A dunaparti kofaasszonyok és gyümölcsárusok congressusba gyűlnek: folyik a tanácskozás; vélemények és combinációk formálása; érvelés pro és contra.

A politikus csizmadia és szabó-legények a közvetítő hivatal előtt, óriási csoportokban hangosan olvassák föl a Budapestet. A suszter és pékírasok, megfélekedve küldetéseikről, a közeli akácokra másztak, hogy ők is halljanak valamit. Az újságolvasó boltok valódi trójai ostromot állnak ki, odamenni ilyenkor életveszélyes dolog. A zsebmetszők jubilálnak. Az Erzsébet köruti varró-intézetekben a felügyelő nénikéknek ugyancsak dolgot ad a leányoknak munkára bírása.

Még az ábrándos lelkű költő sem nyugszik: a pince lakásának mécsese mellett álmatlanul tölti az éjet. Vajjon mit csinálhat? Senki sem tudja.

De másnap valamennyi könyvtáros kirakatában látható egy könyv, melynek címlapján nemzeti színű betűkkel e szavak olvashatók:

„Wilt Mária és dr. Walzer, vagy a szerelmes énekesnő.”

Rendkívül érdekes és tanulságos történet.

A költő fennkölt homlokkal sétált a kirakatok előtt, nézi, kele-e a könyv.

Sternberg kirakatában egy új zenemű jelenik meg, amelynek címe: Wilt Mária walzer. A rövidáros boltok kirakatában a Wilt gallérok, Wilt nyakkendők, Wilt kalapok lesznek dominálók; a divatban Wilt hátrahagyott ruhái lesznek mintákká.

Ily hullámot vet nálunk egy-egy esemény, mely hőmpölyög, himbálódzik, mignem jó egy másik, mely elnyeli azt.

Aki mindig nyer

A K...ban állomásozó huszár-ezred tisztikara szokatlan nagy számban gyűlt egybe a laktanya tiszti kaszinójában.

Néhány új tiszt lett az ezredbe más ezredből áthelyezve s azok megérkezésének öröme egy kis banquettet rögtönzött a tiszti kar.

A lakoma vígan folyt. Csengtek a poharak. Egymást érték a felköszöntők, mik rendszeren katonás rövidségűek voltak s e tekintetben határozott előnyben voltak a civil tósztok fölött.

Az érdeklődés különösen egy creol-bárna arcú villogó fekete göndörfürtű, sudártermetű főhadnagy köré csoportosult. Az élénk szellemű tiszt ajkáról csak úgy pattogott az élc. Az élénk tekintettel szavain csüngő hallgatók ajkain fel-fetört a kacaj.

Az asztalnál legfelül ült az ezredes, ki elégtlenül mosolygó képpel nézte, hogy ily vidám hangulatot képes maga körül teremteni az élénk tiszt, ki szintén akkor jött az ezredhez. A fiatal tisztet megelőzte volt már az a híre, hogy mindig kész fogadni és soha egyetlen fogadását el nem veszíti. Lakoma végeztével a tisztek elszéledtek a termekben kártyázni, biliárdozni. Az ezredes magához kérte az újra érkezett főhadnagyot, ki helyet foglalt mellette.

- Szokott ön kártyázni?

- Soha.

- Úgy hát nem fosztom meg semmi kedvteléstől, ha arra kérem maradjon?

- Sőt, csak szerencsét ezredes úr.

- Megvallom őszintén, hogy önt már nagyon kíváncsian vártam, mert megelőzte a hír, hogy híres fogadó és soha egyetlen fogadásánál sem szokott veszíteni.

- Ez igaz.

- Nos, ennek kell, hogy titka legyen. Miben van az ön boszorkánysága?

- Nem boszorkányság az ezredes úr, én mindig biztosra fogadok.

- Például? Mondjon kérem, egy példát!

- Szívesen. Például én azt állítom, hogy ezredes urnak baloldalán, a szív közelében egy szurási sebhelye van, melyet valamelyik hadjáratban kapott. Pika szurás.

- No és?

- Ezt állítom.

- Határozottan?

- A leghatározottabban.

- Kész is rá fogadni?

- Azonnal.

- Mennyiben?

- Ötszáz frankban. Tessék; az összeget le is teszem.

Elővette pénztárcáját és ötszáz frankot az ezredes elé olvasott.

- Tehát a fogadás áll. Tessék tanukat szólítani, kik a fogadást rögtön elbirálhassák.

- Eh minek külön tanukat. Ez annyira érdekes fogadás, hogy az egész tisztikar tanuja lehet.

Azzal az ezredes oda szólította a különböző játékokkal szórakozó tiszteket s elmondta nekik, hogy a ma érkezett főhadnaggyal fogadott ebben ebbben, ilyen és ilyen föltételek mellett.

- Itt uraim idegenek nincsenek — szolt az ezredes - önök azonnal meggyőződést szerezhetnek, hogy ki nyert, ki veszett.

Az ezredes levette blouse-át, levette ingét és mezitelen felső testét megmutatta minden tisztek egyenkint, kik egytől egyig konstatálták, hogy azon absolute semmi sebhely nincsen. Végül mosolyogva fordult a főhadnaggyhoz:

- Nos, kedves barátom, meg van ön győződve, hogy állítása nem való?

- Igen.

- Tehát fogadását elvesztette.

- Fájdalom: el.

Erre aztán lett nagy multság. Az ezredes rögtön pezsgőt rendelt s tréfálkozva, élcelődve mulattak éjfélig. Ekkor elszéledtek. Másnap reggel az ezredes mihelyt felöltözött, tollat fogott és irt azon ezredes barátjának, ahonnan a híres fogadó jött. Gunyosan írta le, hogy az ő híres nyerőjük itt mindjárt az első fogadását is elvesztette. Aztán leírta, az egész dolgot.

Posta fordultával megérkezett a másik ezredestől is a válasz, mely szóról szóra így hangzott: „Kedves barátom! A menydörgős ménkű ütött volna a ti fogadásotokba. Könyű volt annak a főhadnagynak azt az ötszáz frankot kifizetnie; még is csak ő nyert most is; mert tőlünk való távozásakor a bucsu lakomán, velem meg abban fogadott, hogy veled, kedves barátom, leendő ezredesével, mindjárt az első este, nyilvános helyen levette az ingét. És hogy te is felültél neki, szép összegembe került; mert velem szemben 2000 frank a tét. Ó nem is irt nekem; biztosra vette, hogy te magad fogsz nekem a dologgal dicsekedni. A mai postával utalványozom neki a 2000 frankot, Szerető bajtársad: G...r. ezredes.”